

SZITA SZABOLCS

Kate Wacz-Kadelburger és családjának története

Raoul Wallenberg Egyesület, Budapest, 2025. 320 oldal

(Wallenberg Füzetek, 20)

Rendkívül érdekes könyv jelent meg nemrégiben Szita Szabolcs tollából. Címe szerint egy családtörténet kellene, hogy legyen, de valójában több is, kevesebb is annál. Elsősorban a hősi embermentés eposza ez, melyben visszatérően helyet kapnak családtörténeti epizódok is. De ennél sokkal hangsúlyosabb Szita Szabolcs átfogó ismeretanyagának bemutatása azokról a megfeszített munkával emberéleteket mentő csoportokról, akik 1944 folyamán sokszor döntően járultak hozzá a budapesti zsidóság jelentős tömegeinek túléléséhez.

Az első fejezet néhány oldalon keresztül valóban a Kadelburger családdal foglalkozik; eredetükkel, családi és gazdasági viszonyaikkal. Ez utóbbi szál, ti. az üzleti ügyek révén azonban hamar eljutunk a család svéd kapcsolataihoz, majd már itt rögtön megismerkedünk Wallenberggel és a svéd Schutz-Pass küldetéssel, melyhez egyébként Kadelburger Gusztáv kifutó fiúként, küldöncként, maga is hozzájárulhatott valamicskét. A szerző pontosan megadja a Kadelburger család tagjai részére kiadott védlevelek számait is, bár a hangsúly inkább az embermentés jelentősebb alakjainak bemutatásán van, így pl. Gennaro Verolino-n.

A második fejezet részletesebben felvázolja az embermentés budapesti rendszerét, igaz a legújabb szakirodalom –, így Kende Tamás Sztehló-ról szóló könyve,¹ vagy Olosz Levente írásai az embermentés mögött megbúvó bonyolult szervezeti hálózatokról² példának okáért – kimaradt Szita Szabolcs összefoglalójából. Így is viszonylag átfogó képet alkothat az olvasó, aki az illusztrációul szolgáló fotókból, illetve a lábjegyzetekből, megtudhatja azt is, hogy az 1944-ben Budapesten megmentett Kadelburgerek később, évtizedekkel a háború után, aktívan járultak hozzá az embermentők emlékezetének megőrzéséhez.

A harmadik fejezet az 1944-es gyalogmenetek történeti hátterét és körülményeit elemzi, külön kiemelve Raoul Wallenberg és Per Anger svéd diplomaták autóútját a Budapest–Hegyeshalom útvonalon. A negyedik fejezet a budapesti, a Jókai utca 1. szám alatti svéd Schutz-Pass hivatal működését mutatja be, nem kis részben Határ Győző író saját tapasztalataira támaszkodva.

Ezek a fejezetek viszonylag rövidek, némelyik talán korábbi Szita Szabolcs-tanulmányok összefoglalója lehet, de így is sokat hozzászólnak a könyv értékéhez. Különösen a „védlevél-gyár” plasztikus leírása izgalmas, mivel azt első kézből, egy megtűrtként ott a hivatalban lakó, később sikeres íróvá vált személytől kapjuk; tehát egy beavatottól. Ez is a könyv egyik erénye, hogy Szita Szabolcs sikeresen vegyíti a hivatalos iratokat, a követségi jegyzékeket és a személyesebb jellegű beszámolókat.

¹ Kende Tamás 2023: *Embermentés, vagyonmentés, státuszmentés 1944-1945-ben Sztehló Gábor emlékezetében*. Pécs.

² Lásd például Olosz Levente 2024: Mentési hálózatok szerepe a magyar zsidóság mentésében. In: Klacsmann Borbála – Pataricza Dóra – Buchmüller Péter (szerk.): *A holokauszt Magyarországon nyolcvan év múltán: új kutatási irányok*. Budapest, 274–306. (<https://doi.org/10.70928/holokauszt80.2024.10>).

A hatodik fejezet, a Jókai utca 1. szám alatti svéd védett ház elleni nyilas támadás hiteles története, valójában az első, ahol a könyv címszereplőjének, Kate Wacz-Kadelburgernek, a személyes emlékei hosszabb teret kapnak (85–87). Kate lelki sérülésekkel ugyan, de túlélte azt a vérengeszt, amelyben a 280 „svéd lakó” több mint felét kegyetlenül lemészárolták a nyilas magyarok.

A hetedik az első ténylegesen életrajzi jellegű fejezete a könyvnek, amely egyrésztől beszámol az 1948–1949-es baloldali fordulat nyomán a Kadelburgerek és közeli rokonaik üzleti érdekeltségeit érintő államosításról, illetve ezzel kapcsolatban a főszereplő, Kate Wacz-Kadelburger, testvérének és édesanyjának Svédországba emigrálásáról. Ebben a részben feltűnően sok a feltételes módban írott mondat, ami arra utalhat, hogy a tényalapú írásokhoz szokott szerző itt sok esetben a családtól kapott, nehezen ellenőrizhető információk alapján szötte tovább a könyv szövegét.

A nyolcadik fejezetben a Kadelburger-életrajz a háború utáni Svédországban folytatódik, ám a könyv tudományos jellege itt jelentősen csökken. Ehelyett váratlanul sokféle információ jelenik meg, például, hogy szerettek-e a svéd nők sminkelni, vagy hogy honnan ered a bijou szó etimológiailag. Ami mégis relevanciát ad ennek a résznek az az, hogy a svédországi megtelepedés, majd az ezt követő magánéleti és üzleti sikerek megalapozták a holokauszt-emlékezet terén a főhős által kifejtett mecenatúra tevékenységet, amit aztán a következő, szám szerint a kilencedik fejezet részletez. Nagy értéke ennek az egyébként hosszabb fejezetnek, hogy kiválóan végigköveti a Wallenberg-emlékezet kialakulását Magyarországon (pontosabban Budapesten) és a világban, hangsúlyozva Kate Wacz-Kadelburgernek és férjének elévülhetetlen érdemeit a döcögősen induló, ám egyre szélesebb körűvé váló Wallenberg-kultuszban. Ugyanakkor bőven akad majd olyan olvasó, aki az 1944–1945-ös önzetlen embermentés története után némiképp túlzónak találja majd a 2000-es években megkapott (illetve kiosztott) hazai és nemzetközi díjak részletezését. A különféle pápai és magyarországi díjak, elismerések, a fotók olyan illusztris személyek társaságában, mint Barack Obama vagy épp Kofi Annan, egyesekben egyfajta elitizmus benyomását kelthetik, különösen a Wallenberg-történetben nyilvánvaló altruizmus kontrasztjaként. Persze ez mit sem von le Kate Wacz-Kadelburger érdemeiből, és azt se felejtjük el, hogy a diplomáciai szerepvállalásnak a második világháború alatti embermentésben mindig is volt egy elitista jellege. Az előkelő Wallenberg családi gyökerek mellett itt elég csak arra a gróf Folke Bernadotte-ra gondolnunk, aki a svéd királyi család rokonságba tartozott, és a háború utolsó szakaszában ezeket menthették ki a náci fogságából.

A 10–14-ik fejezetek a Kadelburger család, tehát Kate Wacz-Kadelburger felmenőinek történetét igyekeznek felrajzolni valamifajta elnagyolt ipartörténeti keretben. Hátránya e próbálkozásnak, hogy újra és újra mellékvágányra visz, ahonnan nem mindig talál vissza könnyen az olvasó. Például egyetlen aranyműves Kadelburger felmenő kapcsán terítékre kerülnek az arany és ezüst feldolgozásának bonyolult technikai kérdései. Egy szokványos családtörténet, mely nyilvánvalóan inkább az emberi tényezőkre épül, talán nem is bírna el ennyi leírást gazdaságtörténeti és mechanikai folyamatokról.

Sokkal izgalmasabbak a 15-ik és 16-ik fejezetek, melyekben már nemcsak cégiratok, cégadatok szerepelnek, de megtudjuk azt is, miképp segítették kölcsönösen az összefonódó Szalkay és Kadelburger családok tagjai egymás üzleti vállalkozásait jelentősebb eredményekhez. A 17-ik befejező fejezetben ugyanezen cégek utolsó éveiről, majd korai kényszerű államosításukról kapunk beszámolót, nem függetlenül attól a tényről, hogy Kate Wacz-Kadelburger anyja 1948 októberében, engedély nélkül, Svédországba disszidált. Ugyanerre a tényre visszavezethetően Kate anyjának testvérét, egyben Kate magyarországi gyámját, otthonából családotul kitelepítik Eger környékére. Maga Kate csak azért ússza meg a társadalmi kitaszítás ezen újabb epizódját, mert az utolsó pillanatban, némi alkudozás után, hivatalos engedélyt kap, hogy 1951 augusztusában elhagyja Magyarországot, és csatlakozzon anyjához Svédországban. Kate-et tehát még egyszer, utoljára, megmentik; a tulajdonképpeni könyv pedig ezzel a mozzanattal véget ér. Igaz, tartalmaz még egy „II. Rész” című forrásdokumentum-gyűjteményt is, benne egy Kate Wacz-Kadelburgerrel, és egy a fivérével, Gusztáv Kadelburgerrel felvett interjút szöveges leíratban. Mindkét interjú a családtörténet újra-elbeszélése, fókuszukban Raoul Wallenberggel, aki valóban csodálatos módon bukkan fel ezen történetek bizonyos pontjain, hogy hozzásegítse a szereplőket a magyar holokauszt túléléséhez.